

sier de Sauvages i Montpellier som Linné stod i förbindelse med och med vilken han delade samma anda av att söka undanröja sjukdomarnas kaos, för att bringa ordning och klarhet i den psykiatriska diagnostiken. Även om mentalsjukdomarnas inre orsaker diskuterades, så var det snarare sjukdomarnas yttre tecken och släktskap som stod i centrum.

Klasserna utgick från de iakttagbara kliniska kännetecknen. Linné avstod från att utröna sjukdomarnas orsaker, i stället tog hans systematik fasta på deras synbara yttringar. Mentalsjukdomarna, *Morbi mentales*, utgjorde den fjärde klassen som utmärktes av tillstånd där det "felades på förnuftet". Denna klass kunde i sin tur indelas i tre ordningar: *Judiciales* (omdöme), där idéerna inte svarade mot objekten; *Imaginarium* (fantasi), att sinnesintrycken vantolkades; och *Voluntarium* (vilja), varvid viljelivet var snedvridet. Ordningarna delades sedan i släkten, och dessa i sin tur i arter. I den tredje ordningen, *Morbi voluntarium*, ingår till exempel sjukdomssläkten *Gnostalgia*, hemsjuka då man vistas långt borta från födelseorten och längtar hem. Hos alla djur finns en inplantad kärlek för den ort där man föddes, som tranor, storkar, svanar och vildgäss längtar till sina bon. Den kan inte botas av läkare, utan endast mot löften att få återvända hem.

Till inbillningssjukdomarna hörde till exempel släktet *Panphobia*, mörkrädsla eller skogsrädsla, ångesttillstånd förknippat med mörker, vilka även kunde drabba stillasittande plugghästar. Överdrivna studier, sade Linné till sina studenter, kan leda till demens: "Den som förläser sig, flyr sedermera allt sällskap, delecterar sig af att gå för sig själf och phantasera etc." (s. 75) Som Uddenberg uppmärksamt noterar, framstår vissa sjukdomsbeskrivningar som särskilt autentiska, om inte självupplevda, som *Hypochondriasis*, de diffusa besvären från kroppen eller dödsängslan. Även av *Melancholia* hade Linné personliga erfarenheter. Som bot mot melankoli, föreslås det, kunde användas järnhaltiga medikamenter, spirituosa och opi-

umpreparat, musik och nöjsamma sällskap. Även variation kunde lindra dessa smärtsamma tillstånd, "som ses af Lapparna, då de komma ifrån sina skogskojor på fjällen, och få där friare prospect", eller som man säger: omväxlingen förnöjer (s. 85). Melankoli kan orsakas av "venus", av varmt klimat som i söderlandet, utmattning genom resor, eller som hos lärda på grund av ett stillasittande liv. Eller som det står i anteckningarna från 1769: "*Melancholici* är ledsna vid hela världen." (s. 135) Vid samma föreläsning säger han om *anxietas*, ångslan, att ingen är mäktig att beskriva denna ångslan med smärtor i hjärttrakten om man själv aldrig haft värk. Linné kunde det.

David Dunér

Kirsi Vainio-Korhonen, *Ujostelemattomat: Kätilöiden, synnytysten ja arjen historiaa* (Helsinki: WSOY, 2012). 255 s.

I en studie av barnmorskornas utbildning, arbete och ställning i samhället under 1700-talet beskriver Kirsi Vainio-Korhonen på ett förtjänstfullt sätt kvinnligt vardagsliv i Finland. I sina tre senaste böcker har Vainio-Korhonen skrivit om kvinnor under 1700-talet. Tidigare har hon fokuserat på kvinnoarbetets, hantverkarnas och den finländska kvinnoföretagsamhetens historia. I denna bok om barnmorskorna, "de oblyga" (*ujostelemattomat*) fortsätter hon med samma tematik och tar itu med ett kvinnoyrke hon menar redan på 1700-talet kunde uppfattas som en profession.

Vainio-Korhonen undersöker barnmorskornas praktiker under 1700-talet. Hon studerar vem som gjorde vad under förlösningarna. Vilka uppdrag och ingrepp hörde till barnmorskans och vilka till läkarens ansvarsområde? Hon frågar också till exempel i vilken roll barnmorskor uppträdde i rättegångar, som av domstolen inkallade vittnen eller som

sakkunniga. Vainio-Korhonen strävar också efter att granska frågor om maktstrukturer och diskuterar vilken prestige det låg i uppgiften att ombesörja förlossningar eller i de övriga uppgifter barnmorskan hade, samt hur barnmorskorna själva upplevde sin professionella identitet.

I fokus står Finlands första professionella barnmorskor. Mot slutet av 1700-talet hade de flesta finska städer anställt en utbildad barnmorska. Antalet utbildade barnmorskor 1761–1808 var 68 i städerna, mot 15 på landsbygden. Inalles känner man till 89 kvinnor, som kom från den östra delen av riket, som avlagt barnmorskeexamen före 1809. Boken behandlar främst förhållandet i städerna och endast en liten inblick ges i verkligheten på landsbygden. Professionalisering av yrket gick inte smärtfritt, och flera föderskor anlidade fortsättningsvis hellre kloka gummor.

Vainio-Korhonen har valt att analysera de kvinnor som utbildades i Stockholm och utövade yrket i Finland. Tidsmässigt drar hon en gräns vid riksupplösningen 1808/1809 då möjligheterna för kvinnor från Finland att få barnmorskeutbildning i Stockholm försvann. De som före 1808 antogs till barnmorskeutbildningen skulle vara gudfruktiga, läskunniga, sakliga, tålmodiga, noggranna, ha ett gott och snabbt förstånd samt ett gott namn och rykte. De skulle inte vara för storvuxna och de skulle vara oblyga på ett förnuftigt sätt. Största delen av kvinnorna var gifta, det vill säga underställda makens förmynderskap. Utbildningen betalades så gott som alltid av den stad eller socken som skickat kvinnan till Stockholm där utbildning av barnmorskor hade inletts av Johan von Hoorn.

I slutet av 1700-talet var den svenska barnmorskeutbildningen på en hög nivå. År 1761 grundades en professur i obstetrik, och från och med 1777 var det enbart professorn i ämnet som fick ansvara för utbildandet av barnmorskeeleverna. De studerande handledes även av en biträdande läkare och en barn-

morska. Utbildningen blev mera akademisk och man ville ta avstånd från det gamla lärlingssystemet. Ett förlossningssjukhus grundades 1775. Utanför Stockholm kunde undervisning ges av länsläkaren eller edsvurna barnmorskor. De utbildade barnmorskorna var eftertraktat yrkesfolk, som kunde få anställning långt borta, till exempel i Sankt Petersburg. Professionaliseringen av yrkeskåren hade en politisk grund och Vainio-Korhonen kunde kanske i högre grad ha betonat den effekt som grundandet av Tabellverket hade. Rikets ringa befolkningensmängd var en politisk fråga som krävde åtgärder. Den stora barndödligheten måste sänkas och utvecklandet av barnmorskeyrket bör ses mot denna bakgrund.

Vainio-Korhonen hävdar att barnmorskeyrket kan anses vara professionaliserat redan på 1700-talet. Yrket och studierna reglerades av lagstiftning, kunnandet baserade sig på både teoretisk kunskap och på praktiska övningar, och det var möjligt att avlägga examina. De examinerade infördes i en matrikel. Vainio-Korhonen ser barnmorskorna som privilegierade kvinnor, med en möjlighet till lärdom och en klar, på utbildningen baserad, yrkesidentitet. Barnmorskan utövade även en offentlig makt och kunde samla sig en egen förmögenhet. Intressant nog tar Vainio-Korhonen avstånd från tanken att utvecklingen av läkar- och kirurgyrkena skulle ha lett till ett minskat inflytande för barnmorskan, även om det endast var männen som fick använda de instrument och verktyg som brukades vid svårare förlossningar.

Den moderna barnmorskans arbetsfält inkluderar både preventiv rådgivning och vård av mor och barn före, under och efter förlossningen. Vainio-Korhonen behandlar sina 1700-talsbarnmorskor med samma breda syn på arbetsfältet. Boken ger en inblick i sexualiteten under 1700-talet, den tar upp frågor om synen på menstruation, förlossningsstolar, abortering av foster, synen på amning och den stora barndödligheten med mera.

Huruvida utbildandet av barnmorskorna de facto ledde till en minskning av mödra- och barndödligheten är vanskelig å avgöra. Vainio-Korhonen försöker bedöma detta på basis av invånarstatistiken i några valda städer. Det kan till exempel konstateras att dödligheten i Jakobstad i Österbotten sjönk från 60 % till 30 % efter att staden fick en barnmorska, vilket eventuellt kan förklaras med arbetet för att främja amning.

Vainio-Korhonen undersökning bygger bland annat på myndighetsarkiv, domstolsprotokoll och boupppteckningar. Speciellt viktiga har Collegium medicum och Allmänna barnbördshusets arkiv varit. Litteraturförteckningen är gedigen, men jag saknar där Sisko-Liisa Hänninens bok om barnmorskearbetets skeden (*Kätilöyön vaiheita*, 1965) som också innehåller en grundlig genomgång av yrket i Finland under 1700-talet. Också hade Karin Johannissons arbeten om kropp, sjukdom och vård försvarat sin plats bland litteraturen.

Kirsi Vainio-Korhonen är en mycket god skribent som klarar av att skildra stora sammanhang och ett brett material på ett fångslande och klartänt sätt. Med en ledig penna skildrar hon utvecklingen från ett skrånbundet hantverk till en profession samtidigt som hon flätar samman mikro- och makroplan och ger en levande bild av kvinnolivet under 1700-talet. Boken har med orsak belönats med finska statens pris för informationsspridning.

Magdalena af Hällström

Eiliv Vinje & Jørgen Magnus Sejersted (red.), *Ludvig Holbergs Naturrett* (Oslo: Gyldendal Norske Forlag, 2012). 243 s.

I et samarbeid mellom Universitetet i Bergen og Det Danske Sprog- og Litteraturselskab er det etablert et prosjekt kalt "Ludvig Holbergs

skrifter". Formålet er å utgi en tekstkritisk og kommentert utgave av Holbergs verker. Arbeidet mellom de to institusjonene er fordelt slik at København har ansvar for de skjønnlitterære skriftene mens Bergen tar sakprosaetekstene. Prosjektet tar sikte på at mesteparten av Holbergs arbeider skal være offentliggjort i 2014, både i bok- og nettgaver, som markering av 200-års jubileum for den norske grunnloven (se videre <http://holbergsskrifter.dk> og <http://gandalf.uib.no/Holberg>). Bortsett fra at det alltid er godt å ha en tidsfrist for sitt arbeid, står det ikke helt klart for meg hvordan skriftene til enevelforsvareren Holberg henger sammen med grunnlovsarbeidet i 1814 og en ny norsk forfatningsstat. Men akkurat det spiller jo ingen rolle når bare resultatet blir den lovede tekstkritiske versjonen av Holbergs skrifter – den eneste tidligere var som kjent Carl S. Petersens 18 store bind *Ludvig Holbergs Samlede Skrifter* som i sneglefart kom ut i København gjennom 50 år (1913–1963). Den senere tolv-bindsutgaven av den fremtredende Holberg-forskeren Frederik Billeskov Jansen er selvfølgelig bare et utvalg, men svært mye brukt.

I Bergen er det som resultat av dette prosjektet dannet en forskergruppe som skal arbeide med Holbergs mangfoldige sakprosaetekster, ledet av litteraturforskerne Eiliv Vinje og Jørgen Magnus Sejersted. Vinje og Sejersted er også redaktører for den foreliggende boken som ganske enkelt heter *Ludvig Holbergs naturrett*. Boken bygger på innlegg holdt ved et seminar på universitetet i Bergen i 2011. Redaktørene har samlet mange fremstående nordiske Holberg- og naturrettforskere og resultatet er blitt en interessant antologi. Hvorvidt det er en mangel at det mellom bidragsyterne spriker en god del i metodisk innstilling og – må det også medgis – i faglig nivå, kan sikkert diskuteres. Det viktigste er selvfølgelig at boken er kommet ut og at debattene om Holbergs naturrett kan fortsette, nå med nye referanser og perspektiver.